

SITUAȚIA POLITICĂ DIN ITALIA
DUPĂ ALEGERILE DIN 2018

NELU-CRISTIAN MOLDOVAN*

Abstract. *This paper follows the public debates in Italy after the 2018's national elections. Since the latest elections, Italy is on its way to a reluctant position on the international stage due to a populist argumentation of the government, with strong narratives against the European Union and controversial positions on topics of high relevance for the international system. Meanwhile Italy is confronting with a severe economic crisis that might have an overwhelming effect on long-term. The paper also aims to decipher how European policy-maker will treat the Italian government in the context of Brexit.*

Keywords: *Italy, Salvini, di Maio, populism, European elections, European Union.*

Introducere

Pe fondul unei crize economice ce stă să erupă, care a determinat puternice convulsii sociale, coroborată cu resentimente istorice față de modul în care liderii de vârf ai Uniunii Europene au tratat guvernul de la Roma după adoptarea monedei euro, societatea italiană se află de câțiva ani într-un proces de transformare structurală care a permis inocularea discursului eurosceptic și populist în dezbaterea politică din „Cizmă”. Altădată partide aflate la marginea eșicherului politic, Mișcarea 5 Stele (*Movimento Cinque Stelle* în italiană – M5S) și Liga Nordului (*Lega Nord* în italiană) au devenit principalele partide ale agendei politice de la Roma. Ele au reușit să își facă loc în eroziunile unui spectru politic delicat, măcinat de scandaluri interne, de corupție, de discrepanțe evidente între un Sud sărac și un Nord bogat și nu în ultimul rând de o degradare a elitelor politice și culturale. Degradarea și vulgarizarea limbajului politic au permis intrarea în forță pe scena politică a narativului anti-sistem și eurosceptic, într-un limbaj comun, clar și concis, foarte simplu de transmis către cetățeni.

* Doctorand în cadrul școlii Doctorale de Sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București, e-mail: cristianelumoldovan@yahoo.com
Rev. Șt. Pol. Rel. Int., XVI, 3, pp. 83–98, București, 2019.

Ceea ce s-a întâmplat la Roma reprezintă însă un fenomen care are loc în întreaga lume la momentul actual. În ultima perioadă, ascensiunea partidelor de extremă-dreapta a modificat radical harta politică a Europei, iar refugiații și solicitanții de azil au devenit un subiect fierbinte pentru alegătorii europeni. Într-un peisaj electoral fragmentat de declinul partidelor mainstream și apariția noilor alternative de pe scena politică, partidele populiste încep să primească o tot mai mare însemnătate. Chiar în opoziție, această postură le permite să aducă și să mențină constant în atenția opiniei publice subiecte care dăunează partidelor mainstream cu o ideologie înclinată mai mult spre „politically correct“. Formațiunile naționaliste și aflate la dreapta extremă a eșichierului politic sunt în plin avânt nu doar în multe state europene occidentale, dar și din centrul și estul continentului. Fie că au reușit să câștige mandate importante, fie că au devenit principalele partide de opoziție, aceste formațiuni stabilesc deja agenda politică în multe țări și au forțat partidele tradiționale să își reconsidere pozițiile pe care le aveau de decenii.

Pentru Italia însă, guvernarea populistă a M5S împreună cu Liga a însemnat o schimbare de paradigmă, atât în ceea ce privește lupta anti-establishment din politica internă, cât și în privința raporturilor euro-atlantice din politica externă. Dispunând altădată de o politică externă bine conturată în jurul obiectivului de aprofundare a integrării europene și de o diplomatie abilă în atingerea acestuia, Roma s-a remarcat în ultima vreme prin poziții contradictorii în dosare de maximă relevanță pentru sistemul internațional. Văzută drept o contrapondere naturală pentru blocul franco-german în UE după Brexit, Italia este măcinată în prezent de scandaluri interne, de recesiune și de o relație dificilă cu Bruxellesul, care o împiedică să își contureze o politică bine definită atât în plan intern, cât mai ales în plan extern.

Alegerile naționale din 2018

Pe 4 martie 2018, în Italia au avut loc unele dintre cele mai dificile alegeri parlamentare din ultimele decenii. Corodarea establishmentului politic clasic italian, a stângii atât de puternice și prezente în politica italiană de zeci de ani și declinul partidelor tradiționale a făcut ca întreaga cursă electorală să propună o dezbatere fără argumente politice, fără implicații și planuri pe termen lung, cu discursuri demagogice și exacerbări populiste. Alegerile s-au desfășurat într-o atmosferă socială tensionată, cu economia în declin și șomajul extrem de ridicat, în special în rândul tinerilor. La acestea se adaugă și problema refugiaților din Peninsulă, care a făcut ca imigrația și implicarea Italiei în Uniunea Europeană să fie teme majore de campanie. Astfel, partidele cu un narativ împotriva străinilor și împotriva Bruxelles-ului și-au împărțit electoratul și discursurile, mai ales că cifrele imigraționiste ofereau argumente solide și puternic emoționale, determinând culpabilizarea Uniunii Europene pentru nerezolvarea crizei migranților.

După o asemenea campanie electorală, deși presa italiană și europeană se declara încrezătoare într-un deznodământ favorabil partidelor pro-europene, re-

zultatele finale nu au fost deloc surprinătoare. M5S a obținut aproximativ 33% din sufragii, urmat de Partidul Democrat (PD) cu aproximativ 19%, Liga Nordului cu 18%, Forza Italia a lui Berlusconi cu 14%, restul procentelor împărțindu-se între Partidul Frații Italiei, Partidul Liberi și Egali, Partidul +Europa și alții cu scoruri nesemnificative¹. Rezultatele voturilor s-au tradus în următoarele locuri în Parlament: M5S 221 de mandate în Camera Deputaților și 112 în Senat, Liga Nordului 73 mandate de deputați și 37 de senatori, PD 86 de locuri în Camera Deputaților și 43 în Senat, Forza Italia 59 de deputați și 33 de senatori și Frații Italiei 19 locuri în Camera Deputaților. Parlamentul bicameral italian este format din 630 de deputați și 315 senatori².

Partidele care au atins pragul electoral au nevoie de peste 40% din voturile parlamentului pentru a alcătui un guvern, conform unei modificări constituționale înregistrate în 2017. Cum niciun partid nu a atins pragul necesar pentru a forma guvernul, ele au fost nevoite să încerce construirea unei alianțe cu un număr suficient de mandate în Parlament. Ajuns, la 31 de ani și cu un trecut obscur de activist, balamaua fără de care nu se putea lega noul guvern, Luigi di Maio s-a opus pentru început oricăror forme de negocieri politice. Această mișcare inconștientă, coroborată cu incapacitatea liderilor principalelor partide câștigătoare de a se așeza la masa negocierilor și a căuta compromisul a făcut ca la 3 săptămâni după alegeri cel mai probabil scenariu să fie declanșarea alegerilor anticipate³.

Președintele Sergio Mattarella a deschis negocierile la o lună după alegeri. La sfârșitul lunii aprilie, Mișcarea 5 Stele și Partidul Democrat au anunțat că sunt pregătite să discute despre un program guvernamental comun. Fără succes pentru că aproape o lună mai târziu, după multe negocieri eșuate și declarații controversate, Luigi Di Maio și Matteo Salvini au ajuns la un acord asupra unui program guvernamental. Președintele Mattarella l-a însărcinat pe Giuseppe Conte, propunerea coaliției M5S – Liga, să formeze un guvern în ciuda opoziției publice, dar i-a refuzat numirea lui Paolo Savona (81 ani), un personaj care s-a remarcat prin atitudinile sale eurosceptice, în postura de ministru al Finanțelor. Ca repercursiune, Conte a renunțat la formarea guvernului, iar Mattarella l-a numit pe Carlo Cottarelli, fost director FMI, drept premier interimar. Cottarelli a renunțat și el la mandat, iar M5S și Liga au anunțat un nou acord guvernamental și au instalat un guvern abia la începutul lunii iunie 2018, aproape 4 luni după alegeri.

Un an de incoerență și incertitudine

La o privire de ansamblu asupra alegerilor și negocierilor politice ulterioare, putem observa că instaurarea guvernului Conte, susținut de o coaliție improbabilă în urmă cu zece ani, este o consecință a mai multor factori, dintre care trebuie să

¹ Governo italiano-Ministero Dell'Interno, "Archivio Storico Delle Elezioni."

² Digi24, "Alegeri Italia 2018. Cum Au Ajuns Partidele Extremiste și Antisistem Să Cucerească Votul Italianilor."

³ Colibășanu, "Italia Dă O Lovitură Uniunii Europene, Testează Populismul și Se Apropie de Un Impas Politic."

amintim în primul rând configurarea sistemului electoral italian. Apoi falimentul multor guvernări, incapacitatea administrației de a găsi soluții coerente pe termen lung ca răspuns la criza economică și lipsa politicilor structurale care să reformeze marile ramuri economice ale țării. În acest context, ceea ce a urmat după alegeri nu a fost implementarea programului de guvernare, ci continuarea campaniei electorale. Au fost aduse din nou și accentuate în spațiul public problema imigrației, discursul anti-UE și eurosceptic, nevoia de reforme economice, politice și monetare care să ofere independența Italiei față de Bruxelles fără soluții concrete și culpabilizarea fostelor guverne pentru situația actuală a țării. Incertitudinea acțiunilor coaliției este dată și de diferența între programele celor două partide care o formează și de opiniile divergente dintre cei doi lideri în multe privințe. În același timp, cele două partide găsesc și puncte comune de interes. Astfel, în contextul discuțiilor privind reformarea Uniunii, Roma continuă să promoveze un discurs pentru revizuirea imediată a tratatelor fundamentale și înăsprirea politicilor de migrație și azil. Totodată, Matteo Salvini în special promovează detensionarea relației cu Moscova, cerând reducerea și chiar abolirea sancțiunilor împotriva sa și chiar nevoia de a recunoaște Rusia drept partener strategic al Uniunii, ca unică soluție pentru rezolvarea crizelor din vecinătatea UE.

Pe 14 august 2018 o știre tragică a cutremurat întreaga lume: un viaduct al autostrăzii A10 a Italiei s-a prăbușit lăsând în urma sa zeci de morți și de răniți⁴. Narativul discursiv s-a schimbat relativ după această tragedie. Media italiană, majoritatea extrem de critică la adresa guvernului, a încercat să forțeze o dezbatere care să genereze serioase semne de întrebare față de capacitatea cabinetului Conte. Dezbaterile s-au întors însă ca un bumerang în favoarea actualului guvern, întărindu-i poziția. Oamenii au făcut scut în jurul guvernului, făcându-i responsabili de tragedie pe membrii fostelor guvernări pentru corupția care a ucis atâtea persoane. Media favorabilă guvernului a scos la iveală mai multe scenarii: că podul ar fi fost consolidat cu fonduri europene și prăbușirea ar fi fost cauzată de calitatea foarte proastă a materialelor sau o altă teorie care spunea că s-ar fi știut de mult de posibilitatea unei asemenea tragedii, însă guvernul a preferat să mențină tăcerea. Guvernul, în special Salvini, și-a conturat discursul populist, anti-UE, blamând și el fostele guvernări pentru calitatea proastă a infrastructurii italiene. Drama s-a transformat într-o temă politică.

Tot în plan intern, coaliția M5S-Liga s-a remarcat prin rezultate politice și guvernamentale slabe. Fiind însă extrem de vocali și agresivi, liderii celor două partide au putut ieși în evidență, luând ochii electoratului prin unele măsuri controversate, însă prezentate într-o manieră favorabilă. Una dintre cele mai controversate măsuri, anunțate de altfel în campania electorală, a fost adoptarea venitului pe cetățenie (*Reditto di cittadinanza* în italiană – RDC). Introducerea măsurii care a avut un important impact economic, a fost cel mai bun exemplu de dife-

⁴ Vidu, „UPDATE – Un Viaduct Al Autostrăzii A10 S-a Surpat În Italia, La Genova - 25 de Oameni și-Au Pierdut Viața, Alți 11 Sunt Răniți. Ministerul Transporturilor: Este Cea Mai Mare Tragedie Implicând Un Pod de Această Importanță În Europa Din Ultimele Decenii.”

rență de discurs între coaliția de guvernare și oficialii de la Bruxelles. Uniunea Europeană și opoziția au catalogat măsura drept nejustificată și discriminatorie. Guvernul Conte și liderii coaliției, au susținut că această măsură este necesară și compensatorie pentru italienii ajunși în pragul sărăciei și au folosit acest prilej pentru a ataca Uniunea⁵.

În plan extern, dincolo de retorica agresivă împotriva Bruxellesului, guvernul de la Roma s-a remarcat prin deteriorarea relației bilaterale cu Franța și prin poziționări contradictorii legate de inițiativa „Belt & Road” a Chinei sau în dosarul venezuelean. Dincolo de faptul că Uniunea Europeană a reacționat extrem de greu în criza venezueleană, Italia s-a remarcat prin vocea vicepremierului Luigi di Maio, care a justificat refuzul guvernului său de a nu-l recunoaște pe Juan Guaido ca președinte al Venezuelei prin faptul că acesta „*nu a fost ales de popor*” și a susținut nevoia de alegeri anticipate⁶. În consecință, Italia a blocat un proiect de declarație comună pe care l-au propus oficialii europeni. Pe 26 ianuarie, în plină criză umanitară și în aceeași zi cu declarația emisă în numele UE de către Federica Mogherini, MAE italian a emis un comunicat de presă în care se arată că „*recunoaște în totalitate declarația comună pe care statele membre UE au emis-o cu privire la situația din Venezuela, la redactarea căreia am participat (...)*”⁷. Subiectul a fost unul controversat și în cadrul alianței de guvernământ de la Roma. După reacția lui di Maio, Salvini a primit o scrisoare de la Guaido, prin care acesta își anunța intenția de a trimite o delegație oficială în Italia. Salvini nu doar că a primit delegația dar și-a exprimat public sprijinul pentru Guaido și l-a criticat pe Luigi di Maio, spunând că Italia a procedat greșit în dosarul venezuelean și că „*își pierde credibilitatea*” prin nerecunoașterea lui Guaido⁸.

Relația bilaterală dintre Franța și Italia s-a deteriorat rapid pe fondul preluării guvernării de către Salvini și di Maio. Cei doi lideri ai coaliției l-au acuzat sistematic pe Emmanuel Macron și au acuzat Parisul că nu au făcut nimic pentru a aduce pacea în Libia, un subiect delicat pentru Italia. La începutul lui 2019 ambasadorul italian la Paris a fost convocat după ce Di Maio a denunțat Franța pentru continuarea „colonizării” în Africa. Ulterior întâlnirii, Macron a transmis Romei că unicul partener de dialog recunoscut este premierul Conte. Relația s-a inflamat și mai mult în momentul în care Luigi di Maio s-a pozat cu unii reprezentanți ai vestelor galbene, fiind amenințat de către francezi să nu se mai amestece în afacerile interne ale altui stat. Di Maio nu doar că a răspuns extrem de agresiv dar a continuat să aibă postări controversate pe rețelele de socializare în care arăta că mișcările de nemulțumire din Italia și din Franța sunt semnale ale unei noi epoci în politica europeană⁹.

⁵ Căjăvăneanu, „Reforme În Italia – Venitul de Cetățenie”. Străinii, Posibil Discriminați. Ce Impact Vor Avea Noile Măsuri Asupra Românilor Din Peninsula.”

⁶ Purcărea, „Venezuela: Italia Își Justifică Refuzul de a-L Recunoaște Pe Guaido Prin Faptul ca Acesta Nu a Fost Ales.”

⁷ Ministro degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, „Venezuela.”

⁸ Corneli, „Venezuela, Salvini: ‘Maduro È Fuorilegge. Tortura Il Suo Popolo.’”

⁹ Marinescu, „Franța, șocată După Că Vicepremierul Italian Luigi Di Maio S-a Pozat Cu Liderii mișcării ‘Vestele Galbene.’”

Campania pentru europarlamentarele din 2019

Profitând de contextul alegerilor europarlamentare și de faptul că li s-a deschis scena europeană, Salvini și di Maio s-au angajat puternic în această cursă promovând un discurs naționalist presărat cu accente populiste prin care se încearcă culpabilizarea suprastructurilor internaționale pentru incapacitatea claselor politice de a oferi bunăstare cetățenilor. Matteo Salvini s-a declarat chiar pregătit să își asume rolul de *Spitzenkandidat* pentru o coaliție de dreapta cu Marine le Pen, Viktor Orban și alții cu idei asemănătoare. Salvini a vorbit public despre acest lucru chiar în urma unei bilaterale cu le Pen, în luna octombrie 2018, când ambii au criticat în termeni duri politicile Comisiei Europene și atitudinea arogantă a politicienilor de la Bruxelles, care nu ascultă dorința oamenilor exprimată la urne¹⁰.

La finalul anului 2018, liderii europeni, au cerut pe bună dreptate, explicații guvernului de la Roma privind situația financiară a țării și indicatorii macroeconomici care demonstrează semne de îngrijorare pentru viitor. În a doua jumătate a anului 2018 acțiunile băncilor italiene au scăzut, fapt care face tot mai dificilă creditarea și în același timp rambursarea creditelor. Euro s-a depreciat pe fondul unei datorii publice de peste 130% din PIB, iar randamentele obligațiunilor italiene au urcat cu până la 0,3 puncte procentuale. În aceeași perioadă, bursa de la Milano a pierdut 21,4%, iar băncile, cele care au fost încurajate să cumpere pachete de obligațiuni italiene în valoare de aproape 400 miliarde euro au înregistrat pierderi de aproape 35%¹¹. Chiar și în acest context, oficialii italieni au trimis o propunere de buget pentru anul 2019 care nu se încadra în deficitul bugetar cerut de regulile Uniunii Europene. Astfel că s-a înregistrat o premieră în istoria Uniunii, Comisia respingând propunerea de buget a guvernului de la Roma. „Comisia Europeană nu are de ales și este obligată să respingă proiectul de buget al Italiei pe 2019. Roma încalcă reglementările UE în mod deschis și conștient. Nu vedem alternativă”, a anunțat sec Valdis Dombrovskis, comisar pentru servicii financiare și uniunea piețelor de capital¹². Chiar dacă într-un final negocierile pentru bugetul de stat propus de Roma s-au încheiat cu un compromis, dialogul cu oficialii europeni a rămas unul tensionat.

Prezent la o plenară a Parlamentului European, la Strasbourg, premierul italian Conte a fost pus la zid de liderii principalelor grupuri politice din Parlamentul European, care l-au atacat fără menajamente, amintind de vremurile când Silvio Berlusconi era supus oprobiului parlamentariilor europeni. „Italia este țara cu cea mai mică creștere economică din Europa, o țară al cărei guvern nu reușește să ajungă la o înțelegere nici măcar în privința unui proiect deja aprobat, precum TAV”, a spus Manfred Weber (PPE). Guy Verhofstad, liberalul recunoscut pentru pozițiile sale intransigente a fost și mai dur, vorbind chiar în italiană: *Cât timp va mai rămâne Italia o marionetă în mâinile lui Conte și ale lui*

¹⁰ Digi24, “Matteo Salvini Ia În Calcul Să Candideze La Președinția Comisiei Europene.”

¹¹ Balaban, “Săptămână Tensionată Pentru Italia, Bruxellesul Vrea Clarificări, Iar Agențiile de Rating Se Pregătesc de Retrogradări.”

¹² Dicu, “Premieră În Istoria UE: Comisia Respinge Proiectul de Buget Al Italiei Pe 2019.”

Salvini?”¹³. După prezența în plenul Parlamentului European, premierul Giuseppe Conte avea să recunoască că „*erau supărați pe Di Maio și pe Salvini, iar eu am tras ponoasele, am fost paratrăsnet*”. Întrebat dacă Italia este izolată în plan european, Conte a răspuns diplomat: „*Nu, a fost doar o dialectică politică*”. De la Roma, Salvini a fost mult mai asertiv: „*E rușinos că unii birocrați europeni își permit să îl insulte pe premierul italian*”¹⁴. Într-un timp foarte scurt de guvernare, diferența de ideologie politică și de mesaj dintre Roma și restul capitalelor vest-europene a devenit evidentă. Retorica a fost alimentată și de faptul că tot mai mulți cetățeni italieni par să se îndrepte împotriva Uniunii și chiar s-au declarat în favoarea ieșirii Italiei din Uniunea Europeană.

Guvernul Salvini – di Maio este exemplul cel mai concret pentru ceea ce se întâmplă în momentul în care ajung la guvernare partide fără memorie politică și background instituțional, necunoscând regulile jocului. Măsurile lor populiste se lovesc de birocrație, de respingerea lor de către sistemul instituțional și în final de incapacitatea de a influența populația. Așa că aceștia își îndreaptă atenția către un discurs agresiv care să acopere neajunsurile guvernării. Italia, unul dintre cele mai importante state membre, a abandonat politica mainstream europeană. Pierdută în grave probleme economice, condusă de un guvern populist fără soluții la criza socială fără precedent a „Cizmei”, Roma s-a remarcat la nivel european doar prin derapajele guvernului său. Cearta cu Macron, susținerea „Belt & Road Initiative”, lipsa de apetență în Libia, măsurile de forță în Mediterană nu sunt caracteristice unei țări care în urmă cu un deceniu își impunea cu forță viziunea în afacerilor globale, tot printr-un populist, Silvio Berlusconi. De altfel, contrastul politicii italiene de astăzi cu ceea ce a propus în 2014 este semnificativ. Uniunea Europeană i-a avut pe Antonio Tajani sau Federica Mogherini făcând campanie pro-europeană, iar Italia pe Salvini care instituie un grup suveranist în Parlamentul European.

Rezultatele alegerilor europarlamentare

Rezultatele finale ale europarlamentarelor de la sfârșitul lunii mai 2019 au relevat votul favorabil oferit de europeni continuării reformei proiectului european. La Roma, Matteo Salvini a fost marele câștigător al alegerilor. Rezultatele au coterat partidul său, Liga Nordului, la 34,33% din sufragii, mult peste rezultatul obținut la alegerile legislative din martie 2019 când a coterat la 17,69%. Liga a coterat urmată de Partidul Democrat cu 22,69%, Mișcarea 5Stele cu 17,07% și Forza Italia cu 8,79% dintre voturi. M5S s-a prăbușit față de anul trecut, pierzând nu mai puțin de 16% din voturi. Partidul Democrat a urcat timid cu 3%, însă mult sub performanțele electorale cu care era obișnuit. Forza Italia aproape că și-a înjumătățit scorul de la alegerile legislative (13,94%). Fragmentarea

¹³ HotNews.ro, „La Stampa: Conte, ‘judecat’ la Strasbourg: ‘Marionetă’; Iar El izbucnește: ‘Sunt Paratrăsnetul Vice-Premierilor Mei.’”

¹⁴ Ibid.

spectrului politic italian este vizibilă și în repartizarea europarlamentarilor în familii politice la nivel european. Liga lui Salvini va trimite 28 de europarlamentari în viitorul grup politic Identitate și Democrație, PD va trimite 19 reprezentanți în S&D, M5S va avea 14 oameni în grupul Europa Libertății și Democrației Directe, Forza Italia va pune la dispoziția popularilor europeni 6 mandate, alături de încă un mandat al reprezentanților Partidului sud-tirolez, iar Frații Italiei au 5 membri în grupul Conservatorilor și Reformiștilor Europeni. Relația rece dintre Roma și Paris se vede și din faptul că niciun europarlamentar nu va face parte din grupul Renew Europe¹⁵.

Rezultatele oglindesc în același timp și slaba performanță a guvernării de la Roma. Clivajele din societatea italiană, probleme accentuate nejustificat cu imigranții din Italia, economia slabă și instabilă au propulsat însă discursul de extremă dreaptă a lui Salvini în topul preferințelor alegătorilor. Extrem de carismatic, Salvini a știut să se impună în fața partenerului său de la guvernare, liderul M5S, Luigi di Maio. Di Maio, în calitate de ministru al Muncii, a fost cel care a ținut isonul controversatei măsuri privind „venitul pe cetățenie”. Discuțiile dintre Roma și Bruxelles pe tema încadrării în deficitul impus de criteriile de la Maastricht pentru orice economie europeană datează de pe vremea primului guvern Prodi. În momentul adoptării monedei Euro, Romei i-a fost extrem de greu să îndeplinească criteriile de convergență și astfel a fost nevoie de o determinare fără precedent din partea lui Romano Prodi și de unele măsuri controversate care i-au permis Italiei să adopte moneda comună europeană. Discuțiile au continuat și cu Berlusconi sau Renzi, fiecare având propuneri de buget controversate. De altfel, sfârșitul mandatului de premier pentru Berlusconi a venit pe fondul relației negative pe care o avea cu liderii europeni. De această dată însă, lucrurile s-au schimbat. Profitând de contextul social și geopolitic, dar mai ales de nemulțumirile privind noul stil de viață mai auster al italienilor, vicepremierul Salvini și-a construit un profil politic solid în zona de extremă dreaptă. Cu puternice accente naționaliste, Salvini a reușit să fie mereu în centrul atenției și să îl lase în umbră pe Luigi di Maio, pe premierul Conte, dar și pe ministrul de Finanțe, Giovanni Tria. Salvini are un discurs asemănător cu cel al lui Berlusconi din timpul crizei economice, însă de această dată mult mai tăios și mai agresiv. Fără performanțe guvernamentale notabile, Salvini a dat în permanență vina pe alții pentru incapacitatea de reformare a propriului executiv. Atacarea partenerilor occidentali și a liderilor europeni a devenit o constantă la fel ca poziționarea controversată în multe subiecte de anvergură internațională. De altfel și discuțiile economice purtate la Bruxelles s-au centrat în jurul dorinței coaliției de guvernare de a lucra cu „banii italienilor pentru italieni”. Fără reduceri de taxe și impozite, care să îi stimuleze pe italieni să muncească mai mult și mai bine, economia Italiei nu poate progresa. Comisia Europeană are altă părere și spune că relaxarea fiscală, împreună cu stimulente fiscale consistente pentru persoane fizice sau întreprinderi mici și mijlocii vor pune cruce economiei italiene.

¹⁵ Parlamentul European, “Rezultatele Alegerilor Europene Din 2019.”

Salvini s-a aflat de la început într-un periplu electoral permanent. În toată această călătorie care l-a purtat de la un lider regional la un personaj politic cu anvergură europeană, Salvini s-a remarcat cu multe declarații controversate. Declarații care l-au apropiat de electorat însă au fragmentat puternic coaliția de guvernare. Recent, sciziunea a devenit mai evidentă, când Liga a trecut un proiect de lege cu ajutorul colegilor din Partidul Democrat, ocolindu-i pe parlamentarii M5S. Este vorba despre o măsură controversată, de a salva de la faliment un post privat de radio, *Radicale*, din Roma. Liderul M5S, Luigi di Maio a fost extrem de furios la aflarea veștii că partidul lui Salvini și-a dat mâna cu celelalte partide pentru a trece proiectul de lege. „*Este un post de radio care plătește jurnaliștii cu sute de mii de euro din banii publici*“, a explodat di Maio. Salvini a rămas însă impasibil¹⁶.

Jocul politic de la Roma este destul de ambiguu în prezent. Guvernul este bombardat aproape zilnic de media națională și internațională. Pe de altă parte, Liga lui Salvini este din ce în ce mai apreciată de alegători, iar rezultatele euro-parlamentarelor îndreptătesc partidul să fie din ce în ce mai vocal. De cealaltă parte, M5S are mai multe mandate în Parlament și se bazează pe legitimitatea votului din martie anul trecut. Alegerile anticipate, deși un scenariu din ce în ce mai avansat, nu pare și unul dorit de coaliția de guvernare, din moment ce unul dintre parteneri cu siguranță nu se va afla într-o viitoare echipă guvernamentală. Și cele mai multe șanse să cedeze puterea le are paradoxal Luigi di Maio. Liderul M5S a spus că a înțeles mesajul alegătorilor și că va continua să lucreze în continuare pentru italieni. De fapt, di Maio știe că alegerile anticipate ar putea fi începutul sfârșitului pentru cariera sa politică aflată la acest moment în ascensiune. De cealaltă parte, Salvini nu își dorește să explice într-o campanie electorală de ce Italia este în recesiune și este amenințată cu repercursiuni grave la Bruxelles.

La nivel european, di Maio nu se simte deloc confortabil, fiind evitat de mulți parteneri. Înainte de alegeri, di Maio lansa la Roma un document programatic prin care invita parteneri din toată Europa să i se alăture. Di Maio vorbea despre o coaliție între forțele anti-sistem din Finlanda, Grecia, Croația și Polonia¹⁷. După alegeri, di Maio aproape că a rămas singur, din moment ce, dintre aliații săi, în Parlamentul European a intrat doar Zivi Zid, mișcarea populistă de stânga din Croația. În grupul politic Identitate și Democrație i s-a refuzat intrarea, și nu doar de către Salvini, ci și din partea Frontului Național, astfel că di Maio a rămas aproape singur în grupul Europa Libertății și Democrației Directe (EFDD). Fără cei 29 de membri ai Brexit Party, grupul lui di Maio este irelevant la nivel european¹⁸.

De cealaltă parte, nici Matteo Salvini nu putem spune că a obținut succesul scontat. În primul rând, noul său grup al suveraniștilor europeni nu poate juca rolul de „balama“ pe care și-l dorea vicepremierul italian. Identitate și Democrație (ID), construit pe bazele Grupului Europa Națiunilor și a Libertăților, este

¹⁶ Redazione ANSA, „Radio Radicale: Di Maio, Gravissimo.“

¹⁷ Gerardo Fortuna, „Five Star Movement Unveils Plan to Form EU Parliament Group.“

¹⁸ Gerardo Fortuna, „Five Star Struggles to Form or Join an EU Parliament Group.“

abia al cincilea grup din hem ciclu. Deși relația lor părea una extrem de jovială, Viktor Orban a declinat oferta lui Salvini și a decis să continue în rândurile popularilor europeni. Mai mult, nici Salvini nici le Pen nu au reușit să îl convingă pe Nigel Farage să li se alăture, anunțând că Partidul Brexit va rămâne în EFDD împreună cu M5S. Faptul că Marco Zanni, eurodeputat din partea Ligii, a fost ales președinte al grupului ID, este o victorie „a la Pirus” pentru Salvini, care nici măcar nu a fost prezent la ceremonia prin care s-a anunțat formarea noului grup¹⁹.

„*Este un moment dificil să fii italian și european*”, titra site-ul politico.eu într-o analiză ulterioară alegerilor europarlamentare²⁰. Salvini a portretizat victoria drept una a electoratului naționalist, a celor care încă cred în rădăcinile conservatoare și creștine ale continentului european. Salvini este exponentul energic și energizat al unei forme de euroscepticism promovat în UE după criza economică și criza migrației generată de războiul din Siria și Primăvara Arabă. Spre deosebire de colegii săi din Franța sau Germania, partidul lui Salvini se află la guvernare în Italia. Victoria naționalismului italian se traduce însă prin slaba ancorare a Romei în discuțiile privind viitorul Uniunii Europene. Pentru prima dată în decenii, parcursul european al Italiei este subiect secundar în dezbaterile de la Roma. Alimentat altă dată de avântul popular și susținut de elite, parcursul europeanist s-a pierdut în incapacitatea de a găsi consens pe scena politică, în tumultul economic în care se zbate țara și în agende politice lipsite de substanță. Italia, deși se dorea contrapondere la Franța și Germania, nu mai este dorită la masa discuțiilor relevante pentru proiectul comunitar de decidenții europeni care contează. Familia politică ID a lui Salvini este departe de a fi indispensabilă în negocierile politice ce se poartă la Bruxelles, în vreme ce partenerul său de guvernare de la M5S se zbate într-o familie politică care zvâcnește doar prin vocea lui Nigel Farage, pe care nu o mai ascultă nimeni.

Stindardul europeanist al Romei va fi ținut de Tajani și Berlusconi în cadrul popularilor și de democrați în rândurile socialiștilor. Însă nici PD, nici Forza Italia nu se bucură de prea multă popularitate în rândurile europenilor. Liderii europeni au renunțat la Partidul Democrat după experimentul Renzi. Democrații sunt astăzi în viață doar datorită bazei electorale de stânga cu rădăcini istorice în Italia. Berlusconi a fost umilit în repetate rânduri la Bruxelles și la rândul său i-a insultat nu o dată pe liderii europeni. Don Silvio a fost la cuțite cu Merkel și a devenit din nou frecventabil la Berlin, doar când Germania s-a speriat de o guvernare populistă. Cât despre Tajani, liderii europeni au încercat să facă din acesta un nou Renzi și să îl impună în fotoliul de premier al Italiei după alegerile din martie 2018; o încercare sortită eșecului.

În pline negocieri pentru viitorii șefi ai instituțiilor europene, Comisia Europeană a recomandat demararea unei proceduri de deficit excesiv după ce a observat

¹⁹ Redactia G4Media.ro, „Grupul Din Parlamentul European Format de Liga Lui Matteo Salvini și Extrema Dreaptă Franceză Se va Numi Democrație și Identitate.”

²⁰ Nathalie Tocci, „How Italy Lost the European Election.”

că Italia încalcă regulile impuse de UE, iar datoria publică a Romei a depășit 132% din PIB în 2018. Procedura se aplică doar în cazuri excepționale și doar atunci când un stat membru nu pune în practică recomandările Comisiei. În cazul Italiei, Bruxellesul a gândit un program care să alinieze cheltuielile Italiei cu reglementările europene și să readucă guvernul italian pe linia de plutire²¹. Vestea a pornit o dezbatere incandescentă în Italia, una care se poartă într-o societate scindată. O parte care susține că guvernul ar trebui să își însușească poziția Uniunii și să reducă cheltuielile guvernamentale, iar alta însușește discursul lui Salvini și îndeamnă guvernul Conte să nu facă aceeași greșeală pe care a făcut-o Berlusconi în 2010. Fostul ministru al Finanțelor italian, Lorenzo Bini a avertizat într-un interviu pentru *LaStampa* că o confruntare între Roma și Bruxelles nu este de dorit și că guvernul Conte trebuie să aibă un dialog constructiv cu Uniunea²². Însă un alt cotidian italian, *Il Giornale* acuză Berlinul că este în spatele acestei mișcări împotriva Italiei, în încercarea de a pedepsi Roma pentru intenția lui Salvini de a forma un grup suveranist în Parlamentul European și de a transmite un semnal clar că nimeni nu se joacă cu regulile stabilite de Uniune²³. „Nu vrem banii altor țări. Vrem să investim în crearea locurilor de muncă și în creșterea economică. Singura cale prin care putem reduce datoria publică este să tăiem taxele și să le permitem italienilor să muncească mai mult și mai bine. Prin tăieri, sancțiuni și austeritate au crescut sărăcia, datoriile și șomajul. Trebuie să facem opusul“, a fost prima reacție a lui Salvini. Luigi Di Maio, liderul Mișcării 5 Stele, a criticat și el Comisia Europeană cu acuze de „practicarea unui dublu standard“: „Italia este singura țară care riscă să fie sancționată, în timp ce altele, precum Germania sau Olanda, au ignorat parametrii UE și acum au un surplus“, a spus acesta²⁴.

Conte a încercat să facă aceeași mișcare pe care a făcut și Berlusconi cu zece ani în urmă și să atragă Madridul de partea sa. Economiiile Spaniei și Italiei seamănă din multe puncte de vedere, având probleme similare. Roma și Madridul a negociat deseori pe o singură voce, criticând măsurile de austeritate pe care Uniunea le-a impus deseori. De această dată, Comisia a suspendat aceeași procedură în cazul Spaniei, Italia rămânând singurul stat membru pe lista neagră. Mai mult, este greu de crezut că Spania va dori să se alăture Italiei, din moment ce premierul spaniol Pedro Sanchez este considerat de mulți noua stea a stângii politice în Europa. Sanchez a stabilizat guvernarea în Spania, a câștigat și alegerile naționale și cele europarlamentare și devine o voce revigorantă și constantă în rândurile socialiștilor europeni. Iar Roma a rămas și fără restul posibililor aliați. Relațiile cu Franța se află la un minim istoric, cu Germania sunt aproape inexis-

²¹ Digi24, „Comisia Europeană, La Un Pas de Activarea Unei Sancțiuni Fără Precedent Contra Italiei, După Ce Țara a Intrat În Recesiune.“

²² Alessandro Barbera, „Nessun Vantaggio Dallo Scontro Il Governo Dialoghi Con l'Ue.“

²³ Andrea Indini, „Punire l'Italia per Educare La Ue: È Iniziato L'assedio a Bruxelles.“

²⁴ Digi24, „Comisia Europeană, La Un Pas de Activarea Unei Sancțiuni Fără Precedent Contra Italiei, După Ce Țara a Intrat În Recesiune.“

tente, iar Viktor Orban tocmai i-a întors spatele lui Salvini. Alternativa pentru Germania și Frontul Național au păreri divergente cu Liga când vine vorba de măsuri fiscale, astfel că grupul suveraniștilor ar putea face implozie în curând. La începutul negocierilor pentru șefii instituțiilor europene, Salvini anunța cu multă emfază că Italia își dorește un rol de comisar în domeniul economic. Astăzi, atât la Roma cât și la Bruxelles se vorbește tot mai mult despre posibilitatea ca Italia să își ofere postul de comisar la schimb cu renunțarea Comisiei de a impune penalități financiare pentru Italia.

Concluzii și perspective pentru viitor

Temele politice din dezbateră internă s-a transformat treptat în Italia ultimelor decade. De la dialogul politic între stânga și dreapta eșicherului politic specific Războiului Rece în anii 1950-1960, la un consens privind abordarea europenistă a Romei între 1970 și 1990, urmat de un început de discurs anti-sistem și anti-justiție până înspre mijlocul anilor 2000. Tot la sfârșitul anilor 1990 s-au plantat primele semințe ale discursului segragaționist și suveranist. După criza economică din 2008, discursul politic s-a îndreptat spre culpabilizarea actorilor europeni și internaționali. Ce a adus nou guvernarea populistă este agresivitatea extraordinară a limbajului, însoțită de slabe performanțe guvernamentale. Față de alte guvernări care au întreprins, cu mai mult sau mai puțin succes unele reforme economice, sociale sau constituționale, coaliția M5S – Liga a eșuat lamentabil în actul guvernamental.

Și în politica externă, guvernarea populistă a avut o abordare similară cu cea adoptată de guvernul Berlusconi. La nivel de politici guvernamentale, Italia a avut o relație bilaterală bună cu Rusia și în timpul guvernelor Berlusconi și în timpul guvernului Renzi. Cei doi au întreținut această relație și prin prisma relației personale pe care o aveau cu președintele rus, Vladimir Putin, la fel ca și Matteo Renzi. Tot la nivel instituțional, relația cu Statele Unite este una stabilă. Guvernarea populistă a acționat însă contrar intereselor SUA în dosare importante precum „Belt & Road initiative” sau legislația 5G în Europa, lucru de neconceput în urmă cu câțiva ani. La nivelul Uniunii Europene, în ciuda relației dificile pe teme economice sau pe tema migrației, liderii italieni erau frecventabili, lucru care nu se poate spune despre Matteo Salvini sau Luigi di Maio.

Cu toate acestea, având în vedere vremurile pe care le trăim, Berlinul, Parisul și Roma trebuie să găsească puncte comune în agendele lor politice. Primele trei economii după Brexit trebuie să își dea mâna pentru a împinge mai departe proiectul european. Italia este prinsă la mijloc, între Germania și Franța, amândouă având însă interesul de a scoate Roma din gaura neagră în care se află. Pentru Berlin, Italia este unul dintre cei mai importanți parteneri comerciali. De cealaltă parte, Germania, alături de China și Franța sunt principalii parteneri comerciali ai Italiei²⁵. În plus, Germania poate găsi în Italia un susținător pentru Nord Stream 2

²⁵ Eurostat, “Which Are the EU’s Top Trading Partners?”

mai ales dacă luăm în considerare proiectul South Stream și relația dintre ENI și Gazprom. Renzi a fost primul premier italian care s-a opus vehement Nord Stream 2 însă, spun analiștii, doar din cauza dorinței de a contesta orice politică a lui Merkel. Guvernul italian s-a răzgândit ulterior, iar în prezent poziția sa este destul de ambiguă, deși oficial, în discuțiile din Consiliu, Roma se opune proiectului. Asta și pentru că Italia lucrează în paralel să devină un punct de intrare în Europa pentru gazul găsit pe țărmurile Mediteranei. Nu în ultimul rând, recesiunea Italiei afectează puternic zona Euro, care a crescut doar cu 0,2% în ultimul trimestru al lui 2018, la fel ca în al treilea trimestru. Berlinul este ultima capitală care și-ar dori ca o criză economică în zona Euro să pornească de la Roma²⁶.

Dacă vorbim de relația Italiei cu Franța, acestea are mult mai multe puncte comune. În primul rând, ambele ar putea lucra să rezolve situația din Libia și să ofere un punct de stabilitate în Africa de Nord. Deocamdată, Italia și Franța au poziții divergente în dosarul libian. Roma îl susține pe premierul Fayed al-Saraj, cu care a încheiat un acord controversat. Franța pe de altă parte îl susține pe generalul Khalifa Haftar. Cele două capitale se acuză reciproc de instabilitate. Franța îi acuză pe italieni că sprijină milițiile libiene pentru a stopa exodul de migranți pe ruta Lampedusa, în vreme ce italienii îi acuză pe francezi că nu doresc altceva decât să își protejeze fostele colonii Algeria și Maroc. Și din punct de vedere industrial și economic, Franța și Italia au multe subiecte de interes. Unul dintre ele este preluarea șantierelor navale Chantiers l'Atlantique, blocată de o plângere a Germaniei și a Franței privind încălcarea normelor concurenței. Ar fi un impuls important pentru ambele economii, blocat momentan de ambiții patriotice. Un alt proiect crucial pentru cele două economii este deblocarea construcției căii ferate Lyon-Torino, care ar reduce considerabil timpii de transport între cele două țări, ajutând astfel la intensificarea comerțului transfrontalier. Nu în ultimul rând, Franța și Germania pot arăta deschidere față de Italia în afacerile cu armament de la nivel european. Companii precum Beretta sau Leonardo sunt printre cele mai importante la nivel mondial. Leonardo cooperează deja în dezvoltarea avioanelor de luptă de ultimă generație americane F35. Conectarea Italiei la programele de armament franco-germane ar demonstra și un imbold strategic în ambițiile strategiei de apărare a Uniunii²⁷.

Proiectul de reformare al Uniunii nu a început și nu s-a încheiat în luna mai 2019 cu o serie de alegeri europarlamentare. Însă acesta depinde în mare măsură de rezultatele acestor alegeri și de parcursul pe care guvernele naționale îl vor avea în perioada următoare. Germania, Franța, Italia, Polonia și Spania dețin împreună peste 50% din numărul locurilor din Parlamentul European. Dețin de asemenea și poziții divergente în dosare grele pentru Uniune²⁸. De relația dintre parlamentarii europeni și capitalele lor va depinde în mare măsură și viteza cu

²⁶ Digi24, „Italia a Intrat Oficial În Recesiune. Ce Înseamnă Asta Pentru Zona Euro.”

²⁷ Paul Taylor and Alessandro Marrone, “France and Italy Need a Fresh Start.”

²⁸ Maciej Kisilowski and Anna Wojciuk, “Europe’s Populists Can’t Be Defeated — but They Can Be Contained.”

care vor avansa marile reforme europene. Dacă ultimele alegeri europarlamentare ne-au arătat ceva, acel lucru a fost o dezbatere cu adevărat europeană. Dincolo de politici naționale și-a făcut loc și o dezbatere adevărată între pro-europeni și eurosceptici. Această temă va creiona probabil și viitoarele dezbateri din spațiul european. Pe acest construct, liderii europeni trebuie să găsească compromisul, deși sarcina va fi mult mai dificilă decât în trecut, având în vedere noul format al Parlamentului. Roma va fi o voce importantă, atât în Parlament, cât și în Consiliu. Astfel, deciziile decidenților politici de la Roma pot schimba orientarea politicii interne și externe a Italiei și nivelul de implicare a acesteia în politicile și deciziile de la nivel european și mondial.

BIBLIOGRAFIE

- Alessandro Barbera, 'Nessun Vantaggio Dallo Scontro Il Governo Dialoghi Con l'Ue.' *La Stampa*, 2019, disponibil la https://www.lastampa.it/2019/06/11/italia/lorenzo-bini-smaghi-nessun-vantaggio-dallo-scontro-il-governo-dialoghi-con-lue-x9h8zHXQMqjsZ8Oyr3zJUO/premium.html?fbclid=IwAR1Vtj8CWWhRiwSm7_mriC4FwXcj_AaQ2FGf5wHKxVVCJfhOqIbbbEhxlwds, accesat pe 22 iunie 2019
- Andrea Indini, "Punire l'Italia per Educare La Ue: È Iniziato L'assedio a Bruxelles." *Il Giornale*, 2019, disponibil la http://www.ilgiornale.it/news/politica/punire-litalia-educare-ue-iniziato-lassedio-bruxelles-1708324.html?fbclid=IwAR0aJZ8Nv5HaKeXNMdqvZZyvrGQieKfj_992grFelZn6p-kyY0S0nbc_xGo, accesat la 22 iunie 2019
- Balaban, Constantin, "Săptămână Tensionată Pentru Italia, Bruxellesul Vrea Clarificări, Iar Agențiile de Rating Se Pregătesc de Retrogradări." *Agerpres*, 2018, disponibil la <https://www.agerpres.ro/economic-extern/2018/10/22/saptamana-tensionata-pentru-italia-bruxellesul-vrea-clarificari-iar-agentiile-de-rating-se-pregatesc-de-retrogradari-196887>, accesat pe 22 iunie 2019
- Căjăvăneanu, Miruna, "Reforme În Italia – Venitul de Cetățenie". Străinii, Posibil Discriminați. Ce Impact Vor Avea Noile Măsuri Asupra Românilor Din Peninsulă." *www.hotnews.ro*, 2019, disponibil la <https://m.hotnews.ro/stire/22921644>, accesat pe 22 iunie 2019
- Colibășanu, Antonia, "Italia Dă O Lovitură Uniunii Europene, Testează Populismul și Se Apropie de Un Impas Politic." *Geopolitical Futures*. București, Martie 2018, disponibil la <https://geopoliticalfutures.com/italy-bucks-eu-tries-populism-approaches-political-deadlock-1/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Corneli, Agostino, „Venezuela, Salvini: ‘Maduro È Fuorilegge. Tortura Il Suo Popolo.’” *Www.ilgiornale.it*, 2019, disponibil la <http://www.ilgiornale.it/news/politica/venezuela-salvini-maduro-fuorilegge-tortura-suo-popolo-1640036.html>, accesat pe 22 iunie 2019
- Dicu, Mihaela, "Premieră În Istoria UE: Comisia Respinge Proiectul de Buget Al Italiei Pe 2019." *Agerpres*, 2018, disponibil la <https://www.agerpres.ro/economic-extern/2018/10/23/premiera-in-istoria-ue-comisia-respinge-proiectul-de-buget-al-italiei-pe-2019-198055>, accesat pe 22 iunie 2019
- Digi24, "Alegeri Italia 2018. Cum Au Ajuns Partidele Extremiste și Antisistem Să Cucerească Votul Italianilor." *www.digi24.ro*, 2018, disponibil la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/alegeri-italia-2018-cum-au-ajuns-partidele-extremiste-si-antisistem-sa-cucereasca-votul-italienilor-890038>, accesat pe 22 iunie 2019
- Digi24, "Comisia Europeană, La Un Pas de Activarea Unei Sancțiuni Fără Precedent Contra Italiei, După Ce Țara a Intrat În Recesiune." *www.digi24.ro*, 2019, disponibil la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/comisia-europeana-la-un-pas-de-activarea-unei-sanctiuni-fara-precedent-contra-italiei-dupa-ce-tara-a-intrat-in-recesiune-1144938>, accesat pe 22 iunie 2019

- Digi24, "Italia a Intrat Oficial În Recesiune. Ce Înseamnă Asta Pentru Zona Euro." *www.digi24.ro*, 2019, disponibil la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/italia-a-intrat-oficial-in-recesiune-ce-inseamna-asta-pentru-zona-euro-1074408>, accesat pe 22 iunie 2019
- Digi24, "Matteo Salvini la În Calcul Să Candideze La Președinția Comisiei Europene." *www.digi24.ro*, 2018, disponibil la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/matteo-salvini-ia-in-calcul-sa-candideze-la-presedintia-comisiei-europene-1015765>, accesat pe 22 iunie 2019
- Eurostat, "Which Are the EU's Top Trading Partners?" *Eurostat – European Commission*, 2018, disponibil la <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/WDN-20180326-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F>, accesat pe 22 iunie 2019
- Gerado Fortuna, "Five Star Movement Unveils Plan to Form EU Parliament Group." *Euractiv*, 2019, disponibil la <https://www.euractiv.com/section/eu-elections-2019/news/five-star-movement-unveils-plan-to-form-eu-parliament-group/1303630/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Gerardo Fortuna, "Five Star Struggles to Form or Join an EU Parliament Group." *Euractiv*, 2019, disponibil la <https://www.euractiv.com/section/eu-elections-2019/news/five-star-struggles-to-form-or-join-an-eu-parliament-group/?fbclid=IwAR2kicV2kgzAnly8Aqh3yczzAs7sl4xRRJhMjXl7zmTo7glVaYBiCTxS75U>, accesat pe 22 iunie 2019
- Governo italiano-Ministero Dell'Interno, "Archivio Storico Delle Elezioni." *Dipartimento per Affari Interni E Territoriali*, 2019, disponibil la <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=S&dtel=04/03/2018&tpa=I&tpc=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>, accesat pe 22 iunie 2019
- HotNews.ro, "La Stampa: Conte, 'judecat' la Strasbourg: 'Marionetă'; Iar El izbucnește: 'Sunt Paratrăsnetul Vice-Premierilor Mei.'", *www.hotnews.ro*, 2018, disponibil la <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22973230-stampa-conte-judecat-strasbourg-marioneta-iar-izbucneste-sunt-paratrasnetul-vice-premierilor-mei.html>, accesat pe 22 iunie 2019
- Maciej Kisilowski, Anna Wojciuk, "Europe's Populists Can't Be Defeated – but They Can Be Contained." *Politico*, 2019, disponibil la <https://www.politico.eu/article/europe-populists-cant-be-defeated-but-contained-eu-election-2019/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Marinescu, Teodora, "Franța, șocată După Că Vicepremierul Italian Luigi Di Maio S-a Pozat Cu Liderii mișcării 'Vestele Galbene.'", *Mediafax*, 2019, disponibil la <https://www.mediafax.ro/externe/franta-socata-dupa-ca-vicepremierul-italian-luigi-di-maio-s-a-pozat-cu-liderii-miscarii-vestele-galbene-17866762>, accesat pe 22 iunie 2019
- Ministro degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, "Venezuela," 2019, disponibil la https://www.esteri.it/mae/it/sala_stampa/archivionotizie/comunicati/2019/01/venezuela_1.html, accesat pe 22 iunie 2019
- Nathalie Tocci, "How Italy Lost the European Election." *Politico*, 2019, disponibil la <https://www.politico.eu/article/how-italy-lost-european-election-2019-national-maginalization/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Parlamentul European, "Rezultatele Alegerilor Europene Din 2019," 2019, disponibil la <https://rezultate-alegeri.eu/italia/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Paul Taylor;Alessandro Marrone, "France and Italy Need a Fresh Start." *Politico*, 2019, disponibil la <https://www.politico.eu/article/france-italy-relationship-fresh-start/>, accesat pe 22 iunie 2019
- Purcărea, Vincențiu, "Venezuela: Italia Își Justifică Refuzul de a-L Recunoaște Pe Guaido Prin Faptul ca Acesta Nu a Fost Ales." *Agerpres*, 2019, disponibil la <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/02/01/venezuela-italia-isi-justifica-refuzul-de-a-l-recunoaste-pe-guaido-prin-faptul-ca-acesta-nu-a-fost-ales-250895>, accesat pe 22 iunie 2019
- Redactia G4Media.ro, "Grupul Din Parlamentul European Format de Liga Lui Matteo Salvini și Extrema Dreaptă Franceză Se va Numi Democrație și Identitate." *www.g4media.ro*, 2019, disponibil la https://www.g4media.ro/grupul-din-parlamentul-european-format-de-liga-lui-matteo-salvini-si-extrema-dreapta-franceza-se-va-numi-democratie-si-identitate.html?fbclid=IwAR36CsfgAQ6FbmIwJSQZJ7Qqodlt0-mIuQqDDWwwI3Y0n_3iNVq0HP91gQ, accesat pe 22 iunie 2019

- Redazione ANSA, "Radio Radicale: Di Maio, Gravissimo." *Agenzia ANSA*, 2019, disponibil la http://www.ansa.it/sito/notizie/politica/2019/06/13/radio-radicali-di-maio-gravissimo_c7885259-a1dc-4def-9db8-f26e42d90de3.html, accesat pe 22 iunie 2019
- Vidu, Valentin, „UPDATE – Un Viaduct Al Autostrăzii A10 S-a Surpat În Italia, La Genova – 25 de Oameni și-Au Pierdut Viața, Alți 11 Sunt Răniți. Ministerul Transporturilor: Este Cea Mai Mare Tragedie Implicând Un Pod de Această Importanță În Europa Din Ultimele Decenii.” *www.news.ro*, 2018, disponibil la <https://www.news.ro/externe/update-viaduct-autostrazii-a10-s-surpat-italia-genova-25-oameni-au-pierdut-viata-alti-11-raniti-ministerul-transporturilor-cea-mare-tragedie-implicand-pod-aceasta-importanta-europa-ultimele-decenii-1924404914002018081418347816>, accesat pe 22 iunie 2019